

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

УДК 94(477)

ПІВДЕННО-СХІДНИЙ ВЕКТОР У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ УКРАЇНИ

Гал М.Й.
історик

Україна зацікавлена у формуванні багатовекторної політики в різних сферах міжнародного співробітництва. Найближчим стратегічно важливим у південно-східному напрямі для України є Чорноморський регіон. Саме тут Україні важливо зміцнювати власні позиції. Членство нашої країни у такій поважній міжнародній організації, як ОЧЕС, є важливою напругою її прискореного розвитку і модернізації, а також як ефективного важеля зміцнення її позицій у регіональному міжнародному середовищі.
Ключові слова: Україна, ОЧЕС, Туреччина, південно-східна політика.

Постановка проблеми. Українську геостратегію визначають сьогодні три основні напрямки, а саме: Євразійська, Євроатлантична та Чорноморська (Південно-Східна), взаємодія яких і становить зовнішньополітичну орієнтацію країни. У процесі інтенсивних дискусій щодо вибору інтеграційного напрямку залишають значною мірою поза увагою не тільки політиків, а і громадкості. Членства України у такій поважній міжнародній організації, як ЧЕС, є слушною нагодою актуалізувати проблематику «третього вектору» зовнішньої політики нашої держави як важливого напрямку її прискореного розвитку і модернізації, а також як ефективного важеля зміцнення її позицій у регіональному міжнародному середовищі.

Метою цієї роботи аналізувати південно-східний вектор зовнішньої політики України, а саме інтереси нашої країни в ОЧЕС та розглянути основні риси українсько-турецьких відносин.

Аналіз досліджень і публікацій. Для аналізу дослідження були використані наукові матеріали наступних авторів: Воронюк М.О., Захарченко А.М., Максименко І.В., Гочарук А.І., Троян І.А., Тригуб О.П., Сустова Ю.В.

Виклад основного матеріалу. Чорноморський регіон завжди відігравав специфічну роль у зовнішній політиці України. Незважаючи на те, що співробітництво у цьому регіоні було задекларовано як пріоритет зовнішньої політики ще у 1993 році у Постанові Верховної Ради «Про Основні напрями зовнішньої політики України», ніколи насправді не використовувала можливості такого регіонального співробітництва, та не відчувала себе справжньою морською державою. Політиці України в Чорноморському регіоні не вистачало стратегічного бачення та послідовності дій. Вона була більш спорадична, спонтанна, і дуже часто реакційна, а не проактивна.

Процеси, що сьогодні характеризують Чорноморський регіон, є відображенням загальних процесів формування нової структури міжнародних відносин. З одного боку, Чорноморський регіон є сферою інтересів провідних акторів, які в більшій мірі є конкурентними та лише частково спільними. З іншого – Чорноморський регіон є системоутворюючою ланкою в процесах регіоналізації сучасних міжнародних відносин: є мостом між Європою та Азією в глобальному контексті.

З точки зору гео економічного значення регіон є потенційно об'ємним ринком, фактично який має значні природні ресурси, науково-технічний потенціал та може стати ключовим місцем торгівлі між Європою, Близьким Сходом і Азією. Вже тільки ці чинники стали основою для виникнення регіональної співпраці між країнами, інтереси яких пов'язані з цим регіоном. Але тільки в останньому десятиріччі ХХ ст. були зроблені практичні кроки до посилення співробітництва держав на багатосторонній основі.

Чорноморське економічне співробітництво (ЧЕС) була створена 25 червня 1992 р. на основі Стамбульської Декларації. Статут був підписаний 5 червня 1998 р. під час Ялтинського Саміту Глав держав та Урядів країн членів, 1 травня 1999 р. він набув чинності. Ідеологія ЧЕС побудована на принципі відокремлення економічної діяльності від політики. Але в сучасному світі економічні питання не можуть ефективно вирішуватись поза політичним контекстом. Домінує принцип взаємопов'язаності політики та економіки. До співробітництва входять 12 держав, у яких живуть 350 млн чоловік [5, с. 193]. На цю організацію припадає 4% світового торговельного обороту, її ядро становлять Росія, Туреччина, Україна – «великий чорноморський трикутник». Модернізуючи власну економіку, Україна шукає шляхи для кооперації, формування рівноправних, вигідних партнерських відносин з країнами регіону.

Інтереси України в співробітництві необхідно розглядати у двох політичних вимірах і двох економічних поняттях: вузькому й широкому. У вузькому вимірі передбачається співробітництво територій, які безпосередньо прилягають до Чорного моря й у господарському відношенні тісно з ними зв'язані, що обумовлюється традиціями взаємини прибережних територій, які історично зложилися [7, с. 56]. Широкий вимір лежить у реалізації зовнішньополітичного курсу спрямованого на євроінтеграцію. І для цього українське керівництво створює сприятливі умови для посилення своєї ролі в глобальних і регіональних системах міжнародних відносин [5, с. 194]. Щодо цього йдеться про залучення до причорноморського співробітництва всього економічного простору України через механізм взаємодії державних і підприємницьких структур, який повинен

забезпечити розвиток співробітництва країн-учасниць із метою повноцінного приєднання до економічного і правового простору європейського континенту [7, с. 56].

Таким чином в ОЧЕС Україна бачить, насамперед, важливий міжнародно-правовий інструмент розвитку всього спектра відносин між країнами регіону, є важливий елемент у розвитку стратегії довгострокового співробітництва з країнами Сходу.

В рамках ОЧЕС важливе місце країн регіону посідають відносини України та Туреччини – одного з визнаних регіональних лідерів. Геополітично вони знаходяться на перехресті шляхів між Сходом і Заходом [4, с. 104]. Становлення і розвиток українсько-турецьких відносин відбувається на загалом сприятливому фоні: обидві держави не порушують питань перегляду історії, не мають територіальних чи інших претензій одна до одної. Договір про дружбу і співробітництво між двома країнами від 4 травня 1992 р. та Спільний план дій між Кабінетом Міністрів України та Урядом Туреччини щодо розширення співробітництва від 2 квітня 2004 р. є основоположними документами [1, с. 54]. Доречно нагадати також, що Туреччина була однією з перших країн світу, які визнали державну незалежність України. Незважаючи на те, що впродовж 20 років української незалежності українсько-турецькі відносини зазнавали злетів і падінь, останнім часом динаміка співробітництва набуває висхідного характеру, йдеться про перехід від співробітництва до стратегічного партнерства двох країн.

По-перше: активізувалися політико-дипломатичні контакти. Так, упродовж 2010 – початку 2011 рр. відбувалася серія зустрічей на високому та вищому рівнях. У травні 2010 р. до Києва прибув Міністр закордонних справ Турецької Республіки з офіційним візитом, під час якого сторони виступали за Спільною декларацією про створення Ради стратегічного партнерства. Відбувалося також сьоме засідання Міжурядової українсько-турецької комісії з торговельно-економічного співробітництва.

У червні 2010 р. з робочим візитом Анкару відвідав Президент України Віктор Янукович. Етапним моментом українсько-турецького співробітництва стала зустріч Президента України та Прем'єр міністра Туреччини Реджепа Ердогана у Києві, під час якої було підписано шість міждержавних угод стосовно співпраці в економічній, енергетичній, оборонній і транспортній галузях, а також – Спільна декларація про створення Стратегічної ради високого рівня між Україною і Туреччиною [4, с. 107].

Загалом, за результатами візиту заявили про перехід від «дружби і співробітництва» між двома країнами до рівня «стратегічного партнерства».

По-друге: стійкою характеру набув розвиток торговельно-економічного співробітництва. Зсередини 2000-х років Туреччина посідає другу позицію (після Росії) серед споживачів українських експортних товарів (рис. 1) [3, с. 33].

По-третє: розвивається міжрегіональне співробітництво. Між містами та адміністративними територіями України та Туреччини укладено понад 25 угод. Зокрема, містами-побратимами є Київ та Анкара, Одеса і Стамбул та інші.

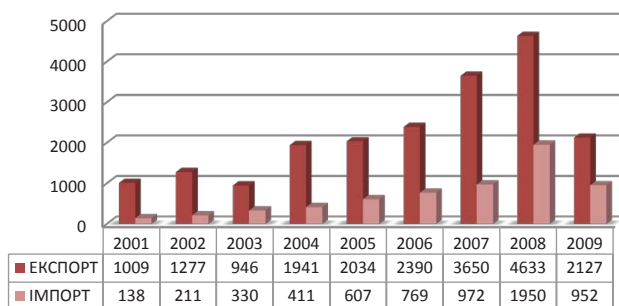

Рис. 1. Динаміка торгівлі товарами між Україною та Туреччини

Джерело. Розроблено автором за даним [1, с. 57]

По-четверте: ведеться робота з узгодження інтересів і вирішення проблем, що гальмують подальший розвиток відносин. Українську сторону зацікавляють спільні проекти у транспортній сфері, розширення торгівлі та інвестицій, а турецьку – скасування візового режиму і створення Зони вільної торгівлі.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що обидві сторони зацікавлені в подальшому розвитку співробітництва. Нарешті, Україна та Туреччина взаємно доповнюють транспортно-комунікаційний коридор між Європою, Азією і Близьким Сходом і в такій якості є бажаними політичними та економічними партнерами для держав євразійського простору.

Українсько-турецьке партнерство відповідним чином оцінюється РФ, оскільки у ньому вбачається можливість виникнення серйозної протиположності російському домінуванню на Чорному морі [6, с. 55]. Політика РФ у Чорноморському регіоні, її ставлення до кримської проблеми вимагає від України тісніше співробітничати з іншими країнами регіону в економіці, інших галузях, з метою збереження миру та добросусідських відносин.

Національним інтересам України відповідає перетворення Чорномор'я на зону миру, безпеки і співробітництва. Тому Україна шукає взаємоприйнятних і взаємовигідних рішень шляхом узгодження національних інтересів країн регіону. Виходячи з цього, Україні й Туреччині доцільно було б об'єднати зусилля і працювати над питаннями формування у Чорноморському регіоні демілітаризованої зони [6, с. 56]. Реалізація цієї ідеї дозволить встановити в басейні Чорного моря режим довіри і взаєморозуміння між країнами, що так важливо на тлі загострення протиріч у сусідніх регіонах: на Балканах, Кавказі, Близькому Сході.

З урахуванням вищезазначених чинників, можна казати про те, що стратегія українсько-турецьких стосунків у контексті пріоритетних завдань сучасного зовнішньополітичного курсу України повинна ставати більш активною, наступальною, базуватися, перш за все, на національних інтересах і не залежати від політичної кон'юнктури, особливо українсько-російських стосунків [2, с. 20]. Українсько-турецькі стосунки базуються на дуже важливих стратегічних геополітичних і гео економічних імперативах, тому вони мають тверду основу і передбачувану перспективу. Активізація цих стосунків дозволить нашій державі вирішувати ряд актуальних для країни завдань, а саме:

• у сфері геополітики та міжнародних відносин зміцнить позиції України у стратегію важливому Чорноморському. Каспійському регіоні, створить сприятливі умови для забезпечення національних інтересів нашої держави на Близькому і Середньому Сході та Північній Африці;

• в економічній сфері тісне українсько-турецьке співробітництво надає реальну можливість диверсифікації енергоносіїв, забезпечить активну роль України у формуванні нової системи транспортних комунікацій на Євразійському просторі та транзиті енергоносіїв із Близького Сходу та Каспію до Європи; створює сприятливі можливості для надходження в Україну значних інвестицій за вигідними умовами;

• відкриває ринок збуту для багатьох видів української промисловості, військово-технічної, сільськогосподарської та інших видів продукції, вихід на ринки третіх країн [2, с. 21].

Важливість і недостатність розробленість зазначеної проблеми потребують її глибокої аналітичної проробки і осмислення, визначення пріоритетних завдань сучасного зовнішньополітичного курсу України.

Висновки. Географія ОЧЭС не обмежується Чорноморським регіоном, а охоплює широкий

простір від Балкан до Центральної Азії, від Балтії до арабських країн. Це свідчить про значну зацікавленість у створенні нової субрегіональної системи економічного співробітництва. Для України створення такої системи відкриває нові перспективи зовнішньополітичної діяльності, які можна позначити як південно-східний вектор зовнішньої політики. Розвиток українсько-турецьких відносин відбувається на загалом сприятливому фоні. Останнім часом помітно активізувалися політико-дипломатичні контакти, намітилася висхідна динаміка в торговельно-економічному співробітництві. Триває робота з узгодження інтересів і вирішення проблем, що гальмують подальший розвиток відносин.

Анкара і Київ зацікавлені в розвитку співробітництва, яке в перспективі матиме стратегічний характер. Важливо й те, що Україна та Туреччина взаємно доповнюють транспортно-комунікаційний коридор між Європою, Азією і Близьким Сходом і в такій якості є бажаними партнерами для держав євразійського простору.

Українсько-турецьке партнерство є важливим фактором забезпечення безпеки і стабільності в Чорноморському регіоні, а отже – і в більш широкому геополітичному просторі.

Список літератури:

1. Воротнюк М. О., Захарченко А. М., Максименко І. В. Стратегічні пріоритети політики України в чорноморському регіоні: аналітична доповідь, матеріали круглого столу / М. О. Воротнюк, А. М. Захарченко, І. В. Максименко. – Одеса: «Фенікс», 2013. – 168 с.
2. Воротнюк М. О. Українсько-турецькі відносини: стан і перспективи розвитку: Матеріали міжнародної конференції / М. О. Воротнюк. – Одеса, 2006. – 152 с.
3. Гочарук А. І., Троян І. А. Торгівельно-економічні пріоритети України в ОЧЭС / А. І. Гончарук, І. А. Троян // Міжнародна економічна політика. – 2013. – № 2 (19) – С. 27-47.
4. Крук Н. І. Українсько-турецькі відносини в зовнішньополітичній стратегії України та Туреччини / Н. І. Крук // Актуальні проблеми політики. – 2013. – Випуск 50 – С. 103-110.
5. Макогон Ю. В. Стратегічні інтереси України в ОЧЭС / Ю. В. Макогон // Стратегічні пріоритети. – 2008. – № 4 (9) – С. 193-200.
6. Парахонський Б. О., Гончар М. М., Кузнецов В. Л., Малайров В. О., Маначинський О. Я., Москалець О. П. Стратегічні інтереси України в країнах чорноморського регіону та проблеми національної безпеки / Б. О. Парахонський, М. М. Гончар, В. Л. Кузнецов, В. О. Малайров, О. Я. Маначинський, О. П. Москалець. – К.: НІСД, 2001. – 163 с.
7. Тригуб О. П., Сустова Ю. В. Україна в Чорноморському регіоні: реалії та перспективи / О. П. Тригуб, Ю. В. Сустова // «Історія» Наукові праці. – 2011. – Випуск 134. Том 147 – С. 54-58.

Гал М.Й.

историк

ЮГО-ВОСТОЧНЫЙ ВЕКТОР ВО ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКЕ УКРАИНЫ

Аннотация

Украина заинтересована в формировании многовекторной политики в различных сферах международного сотрудничества. В ближайшее стратегически важным в юго-восточном направлении для Украины Черноморский регион. Именно здесь Украина важно укреплять свои позиции. Членства нашей страны в такой уважаемой международной организации, как ОЧЭС, является важной направлением ее ускоренного развития и модернизации, а также в качестве эффективного рычага укрепления ее позиций в региональном международном среде.

Ключевые слова: Украина, ОЧЭС, Турция, северо-восточная политика.

Gál M.J.
historian

SOUTH-EAST VECTOR OF FOREIGN POLICY OF UKRAINE

Summary

Ukraine is interested in the formation of multi-vector policy in various areas of partnership International. Near the strategically important south-easterly direction for Ukraine Black Sea region. It is important for Ukraine to strengthen their position. Membership our country in such an esteemed international organization as BSEC is an important direction of accelerated development and modernization, as well as an effective lever to strengthen its regional position in an international environment.

Keywords: Ukraine, BSEC, Turkey, south-east politics.